

Doprinos normalizaciji: (Ne)Aktivnost SAD i EU

Uvod

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) je putem video linka ponovo okupio grupu eksperata iz Srbije i sa Kosova kako bi razmotrili skorije pokušaje Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Evropske unije (EU) da ponovo pokrenu dijalog između Srbije i Kosova, u cilju postizanja sveobuhvatnog sporazuma. Od jeseni 2019. godine i pre izbijanja pandemije COVID-19, specijalni izaslanik predsednika SAD za mirovne pregovora Srbije i Kosova, Ričard Grenel, uložio je snažne napore da Kosovo i Srbija potpišu tri „pisma o namerama“ o uspostavljanju međusobnih vazdušnih, putnih i železničkih veza. EU je s druge strane bila prilično odsutna tokom 2019. Novi Visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednosnu politiku, Đozep Borelj, koji je izabran na tu poziciju krajem 2019, posetio je i Prištinu i Beograd već početkom 2020. Aprila 2020, u cilju unapređenja rada Visokog predstavnika, Savet EU je imenovao bivšeg slovačkog ministra spoljnih poslova, Miroslava Lajčaka ,za specijalnog predstavnika EU za dijalog Beograda i Prištine i druga regionalna pitanja na Zapadnom Balkanu.

Usred pandemije COVID-19 i nakon sve većeg pritiska SAD na Kosovo da odustane od takse od 100% na srpsku robu, kosovska vlada na čelu sa premijerom Albinom Kurtijem reagovala je bez žurbe, zamenjujući taksu reciprocitetom, time izazivajući unutrašnje sporove unutar vladajuće koalicije i konačno pad vlade. To je pokrenulo široku diskusiju o ulozi SAD i vezi između pada vlade i eventualnog postizanja konačnog sporazuma između Srbije i Kosova pre predsedničkih izbora u SAD. Hiperaktivnost SAD i prividna tromost EU izazivaju zabrinutosti u vezi sa prirodom mogućeg sporazuma, njegovog obima, eventualne primene i mogućih posledica. Suočavanje s takvim izazovima pre svega zavisi od EU, koja je ključna strana koja može osigurati dugoročnu stabilnost na Zapadnom Balkanu. Stoga je pravo pitanje šta EU može da učini da uveća svoj uticaj i da povрати ključnu ulogu u vođenju dijaloga.

Radionica je deo većeg programa CIG-a posvećenog odnosima Kosova i Srbije, koji je podržan od strane i sprovodi u saradnji sa Saveznim ministarstvom spoljnih poslova Švajcarske.

Angažman SAD i izgledi sa konačni sporazum

Pad vlade na Kosovu doveo je do vakuuma moći i za sada nije jasno da li će nova vlada, verovatno predvođena Demokratskim savezom Kosova (DSK), zajedno sa Alijansom za budućnost Kosova (AAK), inicijativom NISMA i manjinskim strankama biti formirana ili će nakon kraja pandemije doći do novih izbora. Predsednik Kosova, Hašim Tači, vrši snažan pritisak da se formira nova vlada bez izbora. Neki učesnici su rekli da će Pokret Samoopredjeljenje (VV), ako Tači da mandat za formiranje vlade kandidatu iz druge stranke,

podneti prigovor Ustavnom sudu, što bi, kako su mnogi su rekli, najverovatnije bilo u skladu sa predsednikovim očekivanjima. Čini se da po prvi put na Kosovu međunarodna zajednica zauzima strane. Države članice EU podržavaju Kurtija, dok američki izaslanik Grenel favorizuje Demokratsku stranku Kosova (PDK) i „staru gardu“ DSK. Kurti i VV žele izbore pošto smatraju da ovakva situacija pomera ravnotežu snaga u njihovu korist i garantuje pobjedu na nekim budućim izborima sa natpolovičnom većinom. Međutim, druge stranke su toga svesne i drže se zajedno da to spreče. Dakle, ako vlada bude formirana bez izbora i uz tihi podršku PDK, postojaće dvotrećinska većina u Skupštini Kosova koja će moći da ratifikuje bilo kakav konačni sporazum. PDK verovatno neće zvanično podržati novu vladu, ali će biti od značaja za njen opstanak. Zbog toga su glasovi Srpske liste ključni za postizanje proste većine, dovoljne za formiranje nove vlade. Mnogi očekuju da će Srpska lista slediti instrukcije predsednika Srbije Aleksandra Vučića, za koje se sada čini da su u skladu sa ciljevima Hašima Tačija i Ričarda Grenela.

Energičan angažman SAD oko ukidanja takse i posledični pritisak na kosovsku vladu povezani su sa predstojećim predsedničkim izborima u novembru, istakli su neki od učesnika, smatrajući da je u pitanju pokušaj da se ostvari neka vrsta spoljnopolitičke pobjede koja bi mogla pomoći jačanju pozitivne slike predsednika SAD Donalda Trampa kod domaćih birača. Međutim, neki od učesnika su izrazili skepsu oko toga, smatrajući da je takav spoljnopolitički cilj bez značaja za američke glasače. Neki učesnici su istakli da se ovi pokušaji mogu povezati i sa ličnim ambicijama i ciljevima ambasadora Grenela. Mnogi su, međutim, izrazili sumnju da je sporazum spreman i da je moguće da će dokument biti potpisan pre kraja ove godine. Uzimajući u obzir pandemiju COVID-19 i predstojeće izbore u Srbiji, nekoliko učesnika je zaključilo da je ova godina izgubljena za postizanje konačnog mirovnog sporazuma između Kosova i Srbije. Neki su čak izrazili mišljenje da se ništa neće dogoditi pre izbora u SAD. Većina učesnika je rekla da aktuelna američka administracija nije zainteresovana da se bavi interesima Srbije ili Kosova. „Američko delovanje je pre svega motivisano ličnim razlozima.“

Nekoliko učesnika je istaklo da je Vučić verovatno odobrio Grenelov planove i da je to razlog zašto je izvršen samo pritisak na Prištinu. Međutim, nejasno je koji su Vučićevi pravi ciljevi. Neki učesnici su izrazili mišljenje da Beograd beži od kosovskog pitanja u ovom trenutku. Za Beograd je najvažnije da se pregovori što više oduže. Drugi su naveli da činjenica da Grenel nije fokusiran na pritisak na Srbiju, ne znači da postoji *carte blanche* iz Beograda za taj sporazum. Pitanje je šta sporazum sadrži. Vučićeva pozicija je najosetljivija na desnoj strani političkog spektra, a nacionalisti u Srbiji spremni su da reaguju ukoliko predsednik učini radikalne korake. Međutim, ovo je idealno vreme za Beograd, jer je vlast u Srbiji po prvi put uspostavila prijateljsku komunikaciju sa Vašingtonom, dok bi bilo koja druga američka administracija bila bi mnogo zahtevnija prema Beogradu.

To dovodi do pitanja prirode konačnog sporazuma. Neki su rekli da postoje dve mogućnosti: a) kozmetički i nejasan dokument, sličan „pismima o namerama“ koja su do sada potpisana, nešto poput „Sporazuma za mir“, i b) mnogo značajniji i radikalniji sporazum koji bi uključivao razmenu teritorija. Prva opcija služila bi samo za odnose s javnošću američke administracije, dok bi druga prouzrokovala mnogo ozbiljnije posledice. Najverovatnije, to bi izazvalo ozbiljno unutrašnje negodovanje na Kosovu koje će Kurti, kao vođa najveće stranke, biti u stanju da instrumentalizuje, te da sruši novu vladu i vrati se na vlast. Stoga su neki učesnici snažno

sugerisali da svaki sporazum treba da uživa najširu moguću podršku građana na Kosovu i u Srbiji. I u toj situaciji i EU i SAD treba da ponude dobre usluge.

Sa kojim mogućnostima raspolaže EU?

Dijalog koji je pod kapom EU nikada nije bio na gore mjestu nego u ovom trenutku, zaključili su učesnici. EU je svojom neaktivnošću, nedostatkom inicijative i eventualno izborom određenih ličnosti za funkcije od značaja narušila svoj položaj. Nedavna imenovanja u Briselu koja su posledično u vezi sa dijalogom nisu dobro primljena u Prištini. I Borelj i Lajčak potiču iz država članica EU koje ne priznaju nezavisnost Kosova. Stoga, ako EU želi da bude uključena i da ima veći uticaj, posebno vodi predstojeći proces, postoji potreba za ozbiljnim angažmanom i Unije i država članica da povrate politički uticaj. Ukoliko u nekom slučaju dođe do sporazuma, EU i države članice će biti odgovorne i za njegovo sprovođenje i za eventualne posledice koje će doneti.

Učesnici su predložili niz mogućih mera i koraka koje bi EU mogla preduzeti kako bi povratila svoj kredibilitet i vratila se na čelo procesa. Lista je zasnovana na dijalogu koji je vođen tokom radionice.

- EU bi trebala odlučno da istakne da je Kosovo evropski problem. EU je odgovorna za dugoročnu stabilnost u regionu;
- Brisel bi trebalo da odbaci ugovor koji je sklopljen u žurbi, pošto se sa stvarni ozbiljni sporazum se ne može napraviti za kratko vreme;
- EU i države članice treba da podrže političke snage na Kosovu koje se bore protiv korupcije i organizovanog kriminala;
- EU bi trebalo da pojača napore na sprovođenju briselskih sporazuma, jer je to jedan od ključnih uslova za vraćanje kredibiliteta EU;
- EU bi trebalo da razvije mehanizam sankcija za strane koje su uključene u proces. Američka administracija koristi pretnje sankcijama, ali EU je ta koja ima mogućnosti da zaista sankcioniše strane, pošto je ključni partner za obe. Međutim, neki su upozorili da bi pretnja EU sankcijama mogla još više udaljiti region;
- EU bi trebalo da pomogne zajedničke mere Kosova i Srbije u borbi protiv COVID-19;
- Jedan od ključnih uslova je liberalizacija viznog režima za Kosovu. Bez toga će kredibilitet EU na Kosovu ostati mali;
- Brisel mora biti dosledan u svojim porukama u Beogradu, Prištini i Briselu. Ne tako davno predstavnici EU su na raznim mestima prenosili različite poruke;
- EU treba da preuzme vodeću ulogu u pitanjima ekonomije i javnog zdravlja, jer će upravo ta pitanja biti najvažnija za građane Kosova i Srbije nakon okončanja pandemije COVID-19.

Učesnici

Belul Beqaj
Shpetim Gashi
Ismet Hajdari
Vincent Hug
Agon Maliqi
Milivoje Mihajlović
Petar Miletić
Branislav Nešović
Igor Novakovic
Zoran Ostojić
Lulzim Peci
Dejan Radenković
Alex Roinishvili Grigorev
Nexhmedin Spahiu
Stefan Surlić